

Sanatın ve Pazarının Güncel Rotası

Tansel TÜRKDOĞAN

Ankara , şubat, 2012

“Güzel Sanatlar” sözcüğü dünya üzerinde hala yaygın olarak kullanılmakla birlikte güzel idealinin ardından koşan ve bu estetik anlayıştan beslenen , kökeninde Fransız ihtilaline kadar uzanan modernist bir dünya görüşünün literatürüne ait bir kavram olarak yeni bir eşğin önünde durmaktadır. Bu kavramın gereği olarak kurgulanan sanat okulları da güzel olana ve bu estetik kodlara bağlı olarak güzel sanatlar okullarını(fakültelerini) eğitim sistemleri içerisinde konumlandırmıştır. Bu bağlamda güzel sanatlar fakülteleri sanatın tarihsel kronolojisi içerisinde , dünyanın her yerinde , sanat ve onun üretimi ve kuramına ilişkin pekçok bilginin paylaşıldığı bir kurumsal yapı olarak varolmuştur.

Modernizm bu tanımlarını yaparken adından da anlaşılacağı üzere, kendi argümanları ve “güzel” olanın peşinde koşan , bir üst kültür üretimi olarak toplumdaki insanlardan farklı bir karakter “sanatçı” tarafından üretilen sanatın problemleriyle uğraşmıştır. Bu modernist alan , içerisinde sanatın **biricikliği**(tekliği) , orijinalliği , sanatçının özel oluşu, farklılığı ve genel olarak sanat alanını tanımlamaktaydı. 1940’lardan sonra telafuz edilen Postmodern kavramı , esasında Modernizm’in tüm alanlarına ilişkin yeni öneriler getirmeye başlamakla kalmamış, var olan bütün modernist kavramların tümünü dönüştürmeye başlamıştır. Bu dönüşümler, “**güzel sanat**” sözcükleri ile tanımlanan bütün alanlara da girerek onları da değiştirmeye veya dönüştürmeye, hatta yerlerine yepyeni ve bazen oldukça tartışmalı kavramlar koymaya başlamıştır.

Güzel sanatlar alanı içerisinde, anılan tüm kavramlar gibi , bu adla anılan disiplinlerde yepyeni kulvarlarla tanışmaya , genişlemeye veya birleşmeye başlamış , böylece bu alanların ontolojik tartışmaları da hızlanmıştır. Bu tartışmalar bir taraftan sürerken , değişim kaçınılmaz bir ivme kazanmış ve günümüzde somut olarak karşımızda durmaktadır.

Ülkemiz özelindeki durum ise biraz daha farklı bir gelişim gösteriyor. Batı sanatı argümanları ile sanat üretme geleneğinin Cumhuriyetimizin ilk yıllarında ve onun hemen öncesinde bu gramerin öğrenilmesi ve ülkemize getirilmesi yönündeki çabalar , ilk okulların açılması ile bizim sistemimiz içerisinde de var olmakla birlikte bazı problemleri hep içerisinde taşımıştır. Bu ayrı bir tartışma alanı olarak durmaktadır. Güzel sanatlar fakülteleri son olarak tüm Türkiye’de 60 civarı bir sayıya ulaşırken , başlangıçta sadece İstanbul , Ankara ve İzmir’de iken sonradan tüm Anadolu’da özellikle devlet üniversitelerinin yeni fakülteler açmasıyla, nerdeyse her şehirde bir güzel sanatlar fakültesi kurulmuş durumdadır.. Özellikle vakıf üniversiteleri bu alandaki bilgilerini güncelleyerek Sanat ve Tasarım Fakültesi kavramını akademik dünya içerisine dahil etmişlerdir. Bu kurgunun incelenmesi gereken kısmı yeni bölümlerin isimlerinde yatmaktadır. Yeni kurgu, modernist , branşçı ve kategorik resim , heykel , seramik gibi alanları tanımlamaktan çok bileşik sanatlar, kamera sanatları , görsel iletişim tasarımı v.b gibi daha geniş alanları içerisinde yeniden konumlandırılan bir yapıdadır. Devlet üniversitelerinin birkaç okul dışında daha konservatif bir formatı aşmadığı bu yapılanmada yeni kurgular bugünün dinamiklerine bazen daha ticari kaygılarla da olsa bu şekilde yapılmışlardır. Dünya örneklerinde de esasında daha gelenekçi üniversiteler ve yeniyi referans alan yapılar mevcut olmakla birlikte Türkiye

örneğinde durum biraz daha karmaşıktır. Ülkemizde sorunlardan bir tanesi de **Akademia** içerisinde yer almış olan sanat dinamiklerinin ontolojik bir sıkıntı yaşamalarıdır. Zira oluşan yeni alan bazı modernist formatları tanımamaktadır. Ne pazar ne de sanat anlayışı olarak örtüşmeyen ve sürekli tartışan iki yapı olarak karşımızda durmaktadır bu iki yapı. Ancak şu bir gerçektir ki; artık 60'lar 70'ler ve 80'lerin bir kısmında olduğu gibi sanatı kalbi akademilerde atmamaktadır artık. Belki bir tür normalleşmedir bu. Sanat üzerine düşünce üretmek ve sanatı anlamak sadece “**okul**”un tekelinde değildir.

Yeni bir kod olarak disiplinlerarasılık veya interdisiplinerlik kavramı ile açıklanabilecek olan bu durum , aslında bütün disiplinlerin kaçınılmaz bir birlikteliğidir. Bugünü açıklamak ve tanımlamak için Jale Erzen¹'in “**çoğul estetik**” tanımlaması kullanılabilir. Bu tanım aynı anda modern ve postmodern argümanlarla üretime refere etmektedir. Bilimin de hızla kurguladığı ve içselleştirdiği bir kavram olarak disiplinlerarasılık ,bir makine mühendisinin fizik disiplini ile ortak alanlar oluşturması gibi sanat alanı da bugünün dinamiklerine duyarsız kalamamıştır. Bu değişim hemen ve sancısız mı olmuştur? Tabi ki , hayır ve hatta bu sancılar hala devam etmektedir. Modernist anlamdaki katı branşçılık olarak da tanımlanabilecek bir devrin bitişidir bu aslında. Yeni bir gramerle üretilmiş, yeni argümanları bulunan ancak hala tam da tümünün olumlanamayacağı bir andır bugün yaşanan . Ben bu durumu sıklıkla “kazanın olduğu an” olarak tanımlıyorum. Zira bugüne ilişkin tüm yazılıp çizilenler belki onlarca sene sonra belki daha sağlıklı bir biçimde analiz edilebilecektir. Bugünün bütün bu bulanıklıkları daha netleşecektir. Suyun çamuru dibine çökecektir. İşte o zaman bugünün kritiği daha sağlıklı yapılabilecektir.

Yeni açılımlar , sanat ile ilgili fakültelerde tüm öğretim kadrolarınca benimsenmese de öğrencilerin yeniye olan ilgilerinden nasibini almıştır. Yeni üretim biçimlerinin teknolojik ve düşünsel açılımları, yeni düşüncelere ve Modernizm'in tabu alanlarına da giriyor olması bakımından genç beyinler için daha da ilgi çekici idi.

Sanatın artık o tanımlandığı özel ve özerk yapısından hızla uzaklaşarak yaşamla eşitlendiği görüşünden hareketle, daha geniş bir kabul görürken ve dolaşıma girerken , Türkiye'de sanat da , küresel sanat piyasasına eklenerek daha da etkin bir konuma geldi. Sanatın her devrinde zaten var olan -sanat pazar- dinamiği daha net ölçülerle ortaya kondu. Şüphesiz kapitalizmin çarkları , kar maksimalleştirmesi prensipleri ile hesapladığı sanat alanının ne denli önemli bir Pazar ve ne denli büyük bir dolaşım olduğunu keşifte hiç geç kalmadı. Sanat Pazar dinamikleri bugün bütün aktörleri ile ve özellikle güncel üretimler üzerinde pozisyonlarını almıştır. Bu kurguda ne başkent , ne devlet vardır. Bu yapılanma tamamen piyasa dinamikleri ile hareket eder ve kendisine uygun merkezleri var olan sistemler üzerinden değil kendi var ettiği sistemlerle çalışır. İstanbul , Türkiye coğrafyasının kapitalinin kalbi olması sebebiyle bu anlamda kültürel başkent ünvanını tekrar kullanır olmakla kalmamış, bu ünvan tüm dünya tarafından da kabullenilmiş , tanınır olmuştur. 2000'in hemen başlarından itibaren The New York Times ve CNN International gibi global yayın kuruluşları güncel haberlerinde İstanbul'un sanat piyasasından bahseden haberler yapmaya başlamışlardır. Güncel sanata ilişkin bu saptamalar yapılırken şu gerçek de göz ardı edilmemeli; daha yaşlı kuşağın yıllık satış rakamları da artist dergisinin yayınladığı istatistiklere göre 5 ile 10 milyon dolarları bulan ciorlardır ve artık şaşırtıcı değildir.

¹ Jale Necdet Erzen , Çoğul estetik , Metis Yayınları , 2011.

Her ne kadar sanata yatırılan meblaların büyüklüğünün içerisinde **manipülasyon** var dense de, şu bir gerçek ki, sanat alanında ciddi bir hareketlilik ve canlılık mevcuttur. Sanat piyasasındaki bu canlılığın diğer bir göstergesi de , özellikle İstanbul'da açılan uluslararası marka galeriler. İstanbul artık bu markaların temsil edildiği veya sanatın dolaşım destinasyonlarından birisi olarak anılıyor. Küratörlerin, sanat kritiklerinin Türkiye veya daha özelde İstanbul'a olan bu ilgisi yakın gelecekte de bitecek gibi görünmüyor. Son İstanbul Bienali sırasında akredite olan ve sadece bu sanat olayını izlemeye gelen kişi sayısı dört beş binlerle ifade edilmekteydi. Bu yoğunluklar tüm dünyada böyle mi veya benzer mi? Kuşkusuz dünya üzerinde günümüz sanatının popülerliği yadsınamaz ancak bu popülerlik belli kanallardan , belirli merkezlere doğru kümelenmekte ve merkez olma durumunu oluşturmaktadırlar. İstanbul son dönemde bu özellikleri bir araya getirebilme durumunu oluşturabilmiş ve o merkezlerden birisi olabilmıştır.

Bu hareketlilik birden bire ve kendiliğinden mi olmuştur? Buna da yanıtımız hayır. İstanbul, küresel ölçekte, hem sanat pazarı dolaşımına, hem de sanatsal aktivite zenginliğine kültürel dönemeci akıllıca hamlelerle dönerek elde etmiştir. Özellikle İstanbul Bienalleri ve özel sektörün devlet tarafından boşaltılan sanat alanına girmesi bu alandaki dinamikleri tetiklemiştir. Zamanında devlet destekli önemli sanat olayları eski ihtişam ve parlaklıklarını kaybetmiştir. Bu gün özel kurumlar ve sivil inisiyatiflerce desteklenen bazı etkinlikler zamanında devletin desteği ile yürüyen sanat olaylarından daha prestijli hale gelmiştir.

Sanatın varlık alanının modernizmden farklı olarak her yerde ve herkes tarafından üretilebilir bir duruma gelişi gençleri bu alandaki varlıklarını farklı bir noktaya taşımıştır. Bu durum, sanat piyasası ve gençler arasındaki ilişki biçimini de bir hayli değiştirmiş görünmektedir. Sanat pazarının aktörlerinin çeşitlenmesi ve yeni dinamiklerin bu alana girmesi ile genç sanatçıların sanat piyasasına giriş yöntemleri çeşitlenmiştir. Eskiden müzayede denilince, sadece "**eski**"nin pazarlandığı bir etkinlik olarak bilinirken iken bugün müzayede bazen sadece gençlerden oluşan ve sadece "**yeni**" olanın pazarlandığı bir yeni durumu beraberinde getirdi. Bu hareketlilik kuşkusuz kendi parasal kurgusunu da ortaya çıkardı . Özellikle güncel sanata yapılan yatırımlar İstanbul Kültür envanterlerine göre ciddi bir rakamlara ulaştı. Sanatın küresel ekonomi içerisinde ciddi bir aktör olmasının etkileri de özellikle İstanbul'da el değiştiren sanat nesnelere sayı ve ekonomik değer olarak miktarları incelendiğinde oldukça dikkat çekicidir.

Bütün bu durum saptamasından sonra şu sorunun da sorulma zamanı gelmekte ; bütün bu sanat atmosferinde var olan , olmaya çalışan insanların hepsi okullu veya eski deyişle ocaklı mı? Ya da sanatçı olmak için tüm bu kurumlardan birisinden bir diploma mı edinmeli? Sanatçı olmak için okul illa ki gerekli mi? Deneyimler gösteriyor ki modernist dönemin en önemli dinamiklerinden birisi Akademiler eski cazibelerini kaybediyor. Bir atmosfer yaratması bakımından fayda sağlayabilecek bir aygıt olarak okul olumlu olabilir ancak sanatçı olmanın olmazsa olmazı günümüz sanatı için vazgeçilmez değil. Daha da iddialı bir şekilde şu da söylenebilir; sanat bir farkındalık meselesi olarak ortada duruyor. Bu farkındalığı hangi okulun yarattığının çok da önemi yok gibi. Sırf bu yüzden güncel sanat projelerinde akademik eğitim ve onun ardıl etkileri kimi zaman ters bir algı bile oluşturabiliyor. Modernizm'in kutsadığı akademi artık eski konumunda değil . Sanatçı başka orijinlerden gelerek kendisine bu alan içerisinde bir sandalye bulabiliyorsa , bu durum aslında sanatın varoluş problemlerinden birisi haline de gelmiyor mu?. Zira sanat sadece okulda öğrenilemiyorsa bu okullar hangi fonksiyonu

üstleniyor? Bu konu da aslında modern postmodern mottoların farklılığı üzerine varolan bir çatışma alanını oluşturmaktadır. Zira modernizm ve onun sanatı , okulu , ocaklılığı kutsayan yapısı ile farklı kaynaktan gelene hep şüphe ile bakar. Okul normatif bir kavramdır. Normlar uzun sürelerde oluşturulur veya tarihten gelen normlar esastır. Bugün ise normsuz ve daha kolay inşa edilebilir bir mecradadır sanat. Böyle olduğu içindir ki, sanat özel bir alanda ve bir fanus içerisinde yapılan bir “şey” değildir artık.

Sanat okullarında okuyan veya başka disiplinlerden gelerek bu alana giren gençlerin yeni sanat ile karşılaşmaları ve bu kulvardaki koşuları tüm hızı ile sürüyor. Bu koşu sırasında bazı imajlar ve bazı tabular da hızla yerle bir oluyor. Sanat artık dünyanın en büyük ekonomik alanlarının içerisinde tanımlanıyor! Teknik , malzeme,üslup ve konu alanlarındaki sınırların yıkılması , daha düne kadar yok sayılan , görmezden gelinen alanlara , hayata dair ne varsa sanatın ilgi alanı içerisine girerken , izleyici açısından da yepyeni bir gramer ve onun kodlarının okunmasına gelmiştir sıra. Zira sanat artık sadece izlenen değil , okunan ve interaktif bir biçimde bazen içinde yer alınan , bazen politik , bazen de toplum bilimsel bir “şey”dir artık.

Sanatla uğraşmayı düşünen veya bu alanda üretme aşamalarında olan genç sanatçılar için alternatifli bir alan önlerinde duruyor. İster sanat okusun , ister okumasın bu işi gerçekten seven, yaşama biçimi olarak bu alanı benimsemiş olan herkes bir şekilde kendisini var edecektir, ancak dönemin anomik(normsuz) atmosferinde bir çok uyarıcı tarafından şekillendirildikleri de bir realitedir. Normsuzluk aslında sanatsal bir normsuzluğa refere etmektedir. Yoksa pazar onlara yeni olmak gibi bazı ticari normları da dayatmaktan geri kalmamaktadır. Unutmamalıdır ki, ileri kapitalizm pazarın dengelerini esas olarak alır , sanatın değil . Sırf bu yüzden sanatçının genci, yaşlısı , kadını erkeği veya etnisitesi , Çinlisi , Türk’ü fark etmez. Yani sanat üretmeye niyetliyseniz bu realitelerin “**farkıda olma**”nız en önemli normdur kanımca. Dönemin, kimisine göre normalleşmesi, kimine göre çöküşü veya kimine göre sonunun geldiği şeklindeki söylemlerinin tümü bir değişimin varlığını vurguluyor bize . O varlık alanı da **yeni sanatın** üretildiği ve **yeni bir gramerin** büyük bir ivme ile yaşamımızda var olduğu gerçeğini.

Tüm bu söylenenler provokatif sayılabilse de günümüz “**güncel**” sanat ının dinamikleri üzerine bir durum saptamasından ibarettir aslında . Yoksa yapılan saptamaların tümü hala üzerinde tartışmaların yapıldığı, üstelik ülkemiz genelinde değil, tüm dünyada üzerine pek çok yazının ve kitabın yazıldığı bir dayatma asla olamaz . Belki de bu tartışmalı alanın bizlere verdiği haz , bu konular üzerine yapılan kısır tartışmalardan sonra , varoluşsal sıkıntılar yaratsa da tabu konuların ve karşıt pek çok konunun böylesine serbestçe ve hiçbir çekincenin baskısı olmaksızın tartışılıp , yazılıp , çizilebiliyor olmasındandır.